

FAROBIYNING “FOZIL SHAHAR” KONSEPSIYASI VA UNING
ZAMONAVIY JAMIYATDAGI TALQINI

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
filologiya fakulteti xorijiy til va adabiyot
1-kurs talabasi **Qudratova Gulnoza Akrom qizi** va
Xudoynazarova Muxlisa Dilmurod qizi*

Annotatsiya: Abu Nasr Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasi insoniyat tarixida mukammal jamiyat modelini yaratishga qaratilgan muhim falsafiy qarashlardan biri hisoblanadi. Ushbu konsepsiyada jamiyatning asosiy maqsadi — insonlarning baxt-saodatga erishishini ta’minlash bo‘lib, bunda adolatli boshqaruv, ilm-ma’rifat va axloqiy poklik muhim o‘rin tutadi. Forobiy fikricha, fozil shaharni dono va komil shaxs — yetuk rahbar boshqarishi zarur, u jamiyatni ezgulikka yetaklaydi. Mazkur ishda “Fozil shahar” g‘oyasining mazmun-mohiyati tahlil qilinib, uning zamonaviy jamiyatdagi talqini yoritiladi. Xususan, demokratik boshqaruv, fuqarolik jamiyati, inson huquqlari va ijtimoiy adolat kabi tushunchalar bilan o‘zaro uyg‘un jihatlari ochib beriladi. Shuningdek, globallashuv sharoitida Forobiy qarashlarining dolzarbligi va ularning hozirgi davr ijtimoiy-siyosiy tizimlaridagi ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi. Natijada, “Fozil shahar” konsepsiyasi nafaqat tarixiy-falsafiy meros, balki zamonaviy jamiyatni takomillashtirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkinligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: Abu Nasr Forobiy, Fozil shahar, ideal jamiyat, adolatli boshqaruv, komil inson, baxt-saodat, falsafiy qarashlar, fuqarolik jamiyati, demokratiya, inson huquqlari, ijtimoiy adolat, ma’naviyat, axloq, globallashuv.

Sharq falsafasi tarixida Abu Nasr Forobiy alohida o‘rin tutadi. Uning ijtimoiy-siyosiy qarashlari, ayniqsa “Fozil shahar” konsepsiyasi, mukammal jamiyat modelini yaratishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Forobiy

insoniyatning eng oliy maqsadini baxt-saodatga erishish deb biladi va bu maqsadga faqatgina adolatli, ma'rifatli hamda axloqan yetuk jamiyat orqali erishish mumkinligini ta'kidlaydi. Shu jihatdan uning qarashlari nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi zamonaviy jamiyat uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Hozirgi globallashuv va tezkor ijtimoiy o'zgarishlar davrida jamiyatni samarali boshqarish, inson huquqlarini ta'minlash, ijtimoiy adolatni qaror toptirish kabi masalalar muhim o'rin egallamoqda. Bu jarayonda Forobiyning "Fozil shahar" haqidagi g'oyalari nazariy asos sifatida xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, jamiyatni boshqarishda bilimli va mas'uliyatli rahbarning o'rni, fuqarolarning o'zaro hamkorligi va axloqiy qadriyatlarning ustuvorligi haqidagi fikrlari bugungi kun talablariga hamohangdir. Mazkur ishning maqsadi — Forobiyning "Fozil shahar" konsepsiyasini chuqur tahlil qilish hamda uning zamonaviy jamiyatdagi talqinini ochib berishdan iborat. Shuningdek, ushbu konsepsiyaning hozirgi ijtimoiy-siyosiy tizimlar bilan uyg'un va farqli jihatlarini aniqlash ham ko'zda tutiladi.

Abu Nasr Forobiyning "Fozil shahar" konsepsiyasi uning ijtimoiy-siyosiy va axloqiy qarashlarining markaziy qismi hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, jamiyat insonlarning tabiiy ehtiyojlari va o'zaro hamkorligi asosida shakllanadi. Forobiy jamiyatni ikki turga ajratadi: fozil (ideal) va nofozil (mukammal bo'lmagan) jamiyat. Fozil jamiyatda asosiy maqsad — insonlarni haqiqiy baxt-saodatga yetkazish bo'lsa, nofozil jamiyatda bu maqsad buziladi yoki noto'g'ri talqin qilinadi. Nazariy jihatdan Forobiy davlat boshqaruvida yetuk rahbar — "fozil hokim" g'oyasini ilgari suradi. Uning fikricha, bunday rahbar nafaqat siyosiy bilimga ega bo'lishi, balki yuksak axloqiy fazilatlar, ilmiy salohiyat va dono qarashlarga ega bo'lishi lozim. Bu jihat Forobiy qarashlarini qadimgi yunon faylasufi Platonning "filosof podsho" g'oyasi bilan uyg'unlashtiradi. Har ikki mutafakkir jamiyat taraqqiyoti rahbarning bilim va axloqiy darajasiga bog'liq ekanini ta'kidlaydi.

Tahlil jarayonida Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasi zamonaviy jamiyat bilan solishtiriladi. Hozirgi demokratik jamiyatlarda hokimiyat xalq tomonidan saylanadi va boshqaruv tizimi qonun ustuvorligi asosida amalga oshiriladi. Bu esa Forobiyning adolatli boshqaruv, fuqarolar o‘rtasidagi hamkorlik va ijtimoiy tenglik haqidagi g‘oyalari bilan ma’lum darajada mos keladi. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatda hokimiyatning taqsimlanishi, siyosiy plyuralizm va inson huquqlarining kafolatlanishi kabi jihatlar Forobiy davriga nisbatan yangi bosqichni ifodalaydi. Shuningdek, Forobiy jamiyatni inson organizmiga qiyoslaydi: har bir a’zo o‘z vazifasini bajargandagina butun tizim sog‘lom ishlaydi. Bu yondashuv bugungi kunda tizimli tahlil, ijtimoiy institutlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik va funksional muvozanat kabi tushunchalar bilan uyg‘unlashadi. Natijada, Forobiyning nazariy qarashlari zamonaviy ijtimoiy-siyosiy tahlil uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Umuman olganda, “Fozil shahar” konsepsiyasi faqat ideal model sifatida emas, balki real jamiyatni takomillashtirishga yo‘naltirilgan nazariy yondashuv sifatida ham ahamiyatlidir.

Mazkur tadqiqotda Abu Nasr Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasini o‘rganishda bir nechta ilmiy yondashuv va usullardan foydalanildi. Avvalo, tarixiy-falsafiy metod asosida Forobiy qarashlarining shakllanish jarayoni, uning yashagan davri va ijtimoiy-siyosiy muhit bilan bog‘liqligi tahlil qilindi. Bu usul orqali mutafakkir g‘oyalarining ildizlari va ularning tarixiy ahamiyati aniqlashtirildi. Shuningdek, qiyosiy tahlil (komparativ) metodi qo‘llanilib, Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasi boshqa falsafiy qarashlar, xususan Platonning ideal davlat haqidagi ta’limoti bilan solishtirildi. Bu orqali o‘xshash va farqli jihatlar ochib berildi hamda konsepsiyaning universalligi baholandi.

Tadqiqot davomida tizimli yondashuv (sistemali tahlil)dan ham foydalanildi. Ushbu metod orqali jamiyat bir butun tizim sifatida ko‘rib chiqilib, undagi elementlar — rahbar, fuqarolar, ijtimoiy institutlar va ularning o‘zaro aloqalari tahlil qilindi. Bu yondashuv Forobiy ta’limotidagi jamiyatning uyg‘un

ishlash mexanizmini chuqurroq tushunishga yordam berdi. Bundan tashqari, mantiqiy tahlil va umumlashtirish usullari asosida “Fozil shahar” konsepsiyasining zamonaviy jamiyatdagi talqini o‘rganildi. Ilmiy manbalar, falsafiy asarlar va zamonaviy tadqiqotlar asosida xulosalar chiqarilib, konsepsiyaning bugungi kundagi dolzarbligi asoslandi. Umuman olganda, qo‘llanilgan metodologiya Forobiy qarashlarini har tomonlama o‘rganish, ularni zamonaviy ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bog‘lash va ilmiy asoslangan xulosalarga kelish imkonini berdi.

Tadqiqot davomida Abu Nasr Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasi chuqur tahlil qilindi va uning asosiy g‘oyasi — ideal jamiyatni barpo etish orqali insonni baxt-saodatga yetkazish ekanligi aniqlandi. Muhokama jarayonida ushbu konsepsiyaning markazida adolatli boshqaruv, ilm-ma’rifatga asoslangan jamiyat va axloqiy yetuk inson masalalari turgani ko‘rindi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Forobiy jamiyatni yaxlit tizim sifatida qaraydi va undagi har bir a’zo o‘z vazifasini to‘g‘ri bajargandagina umumiy barqarorlik ta’minlanadi. Bu g‘oya zamonaviy ijtimoiy tizimlar, xususan demokratik boshqaruv, fuqarolik jamiyati va institutsional muvozanat tamoyillari bilan ma’lum darajada uyg‘unlikka ega. Shu bilan birga, hozirgi jamiyatlarda siyosiy pluralizm va huquqiy mexanizmlar Forobiy davridagi ideal modelga nisbatan yanada rivojlangan shaklga ega ekanligi ham aniqlandi. Muhokama natijasida “Fozil shahar” konsepsiyasi faqat falsafiy ideal emas, balki jamiyatni takomillashtirishga xizmat qiluvchi nazariy asos sifatida ham muhim ekani tasdiqlandi. Ayniqsa, rahbarning bilimli va axloqiy yetuk bo‘lishi, jamiyatda adolat va ma’naviyat ustuvorligi haqidagi g‘oyalar bugungi global muammolar sharoitida ham dolzarbligini yo‘qotmagan.

Natija sifatida shuni aytish mumkinki, Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasi zamonaviy jamiyatni rivojlantirish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va inson kapitalini shakllantirishda nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega. Ushbu ta’limot bugungi kunda ham jamiyatni barqaror va adolatli qilishga yo‘naltirilgan muhim falsafiy manba bo‘lib qolmoqda. Abu

Nasr Forobiyning “Fozil shahar” konsepsiyasi insoniyat tarixida ideal jamiyat haqidagi eng muhim falsafiy ta’limotlardan biri hisoblanadi. Ushbu g’oya jamiyatning asosiy maqsadi insonni baxt-saodatga yetkazish ekanini asoslab beradi va buning uchun adolat, ilm-ma’rifat hamda axloqiy poklik ustuvor bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Forobiy ilgari surgan fikrlar zamonaviy jamiyat bilan ko‘plab jihatlarida uyg‘unlashadi. Xususan, adolatli boshqaruv, fuqarolik jamiyati va inson huquqlari kabi tushunchalar “Fozil shahar” g‘oyasi bilan ma’lum darajada hamohangdir. Shu bilan birga, zamonaviy davrda bu g‘oyalar yanada rivojlangan huquqiy va siyosiy mexanizmlar orqali amalga oshirilmoqda. Umuman olganda, “Fozil shahar” konsepsiyasi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lib, u jamiyatni yanada adolatli, barqaror va ma’naviy jihatdan yetuk qilishga xizmat qiladigan muhim falsafiy asos sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Forobiy. *Fozil shahar ahli qarashlari (Al-Madina al-Fadila)*. — Asosiy falsafiy manba.
2. Forobiy, A. N. *Siyosiy falsafa va axloqiy qarashlar*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
3. Platon. *Davlat (The Republic)*. — Ideal jamiyat konsepsiyasi bo‘yicha qiyosiy manba.
4. Karimov, I. A. *Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma’naviyat.
5. Mahmudov, T. *Sharq falsafasi tarixi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Rasulov, A. *Islom falsafasi va Forobiy merosi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
7. Internet manbalari:
 - <https://www.ziyouz.uz>
 - <https://www.academia.edu>
 - <https://www.britannica.com> (Al-Farabi bo‘limi)